

**SZLÁV KULTÚRÁK, IRODALMAK
ÉS NYELVEK**

TANULMÁNYKÖTET

SZERKESZTETTE
Urkom Aleksander

ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2017

A KIADVÁNY TÁMOGATÓI
Pomáz Város Önkormányzata
Pomázi Szerb Nemzetiségi Önkormányzat
Terézvárosi Szerb Önkormányzat

SZAKMAI LEKTOROK
Horváth Futó Hargita
Láncz Irén

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők, szerkesztő

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő Lukács István
A borítót tervezte Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-924-9

TARTALOM

URKOM ALEKSANDER	
Előszó	7
CSÁSZÁRI ÉVA	
Családnév magyarosítások Répáshután	9
DUDÁS ELŐD	
Magyar hatás a 16. századi kaj-horvát helyesírásban	19
DUDÁS MÁRIA	
Színesen szólnak a magyar és bolgár frazémák.....	29
FEDOSZOV OLEG	
Szláv jövevényfrazémák Bárdosi Vilmos új szótárában (magyar-szláv frazeológiai párhuzamok)	47
ISTVÁN ANNA	
Jozef Ignác Bajza és Faludi Ferenc	65
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA	
A mindennapok csapdájában. Egzisztenciális elemek Karel Čapek és Milan Kundera válogatott elbeszéléseiben	77
KISS SZEMÁN RÓBERT	
A nemzeti emblematizmus sajátosságai Kollár <i>Szlávia</i> <i>leányában</i> némely szerb (illír) példa alapján	89
LUKÁCS ISTVÁN	
Miroslav Krleža és a film.....	103

LUKÁCSNÉ BAJZEK MÁRIA

Küzemics István Újszövetség-fordításának lehetséges magyar mintái 113

MENYHÁRT KRISZTINA

A bolgár nemzetiség nyelvi helyzete a demográfiai és a nyelvészeti kutatások tükrében.....127

PAVIČIĆ MLADEN

Esterházy Péter *A szív segédigéi* című regényének két, Jože Hradil által készített fordítása 145

URKOM ALEKSANDER

Modern technológiák az idegen nyelv oktatásában 163

VIG ISTVÁN

Pünkösöd, barát, mise, ádvent

Megjegyzések a magyar keresztény terminológia néhány szavának eredetével kapcsolatban 177

ZSILÁK MÁRIA

Az alföldi szlovákság szerb kapcsolatai 189

Jozef Ignác Bajza és Faludi Ferenc

ISTVÁN ANNA

Témou mőjho príspevku je hľadanie korešpondujúcich bodov medzi životnými dielami Ferenca Faludiho a Jozefa Ignáca Bajzu.

Celé dielo oboch autorov sa v rámci jedného príspevku nedá porovnať, preto sa zameriam iba na niektoré aspekty, ktoré súvisia s románom René mládencia príhody a skúsenosti a s prozaickými dielami Faludiho. Možnosť hľadanie súvislostí a paralel medzi Faludiho a Bajzovými dielami ponúka už obdobie, v ktorom obidvaja žili.

A tanulmány célja, hogy Jozef Ignác Bajza (1755-1836) és Faludi Ferenc (1704-1779) prózai életművének összehasonlítását és a kutatás jelen állását bemutassa. Az összehasonlítás alapja a két szerző műveinek hasonlósága, illetve, hogy mindketten ismerték Williem Darrell angol jezsuita szerzetes műveit. Bajza mottójául választott tőle egy idézetet regényéhez, Faludi pedig több művét is magyarra fordította. Valószínűsíthetően Bajza a magyar nyelvű Darrell-fordítást ismerhette, ebből kifolyólag pedig talán más magyar nyelvű prózai művet is forgathatott. Az összehasonlítás így feltárhat hatástörténeti elemeket is.

Klíúcvé slová: Jozef Ignác Bajza, Faludi Ferenc, porovnanie, identita, kontext, William Darrell

Kulcsszavak: Jozef Ignác Bajza, Faludi Ferenc, összehasonlítás, identitás, kontextus, William Darrell

Tanulmányomban párhuzamokat és lehetséges kapcsolódási pontokat igyekszem keresni Jozef Ignác Bajza (1755–1836) és Faludi Ferenc (1704–1779) életműve között, azonban a két életmű részletekbe menő összehasonlítása rendkívül nagy feladat, túllépne a tanulmány keretein, ezért csupán néhány érdekes hasonlóságra és összefüggésre szeretném felhívni a figyelmet. Az összehasonlítást a két szerző prózai művei alapján végeztem el: Jozef Ignác Bajza egyetlen regényét, *Az ifjú René kalandjai és tapasztalatait* (BAJZA, 1978) vezettem össze Faludi Ferenc az *Istenes jószágra és szerencsés boldog életre oktatótt nemes ember, az Istenes jószágra és szerencsés boldog életre oktatótt nemes asszony, és az Istenes jószágra és szerencsés boldog*

életre oktatótt nemes úrfi (FALUDI, 1991) című írásaival. Az itt felsorolt Faludi-művek fordítások, és egyben adaptációk.

A két szerző prózai műveinek összehasonlítása több szempontból is indokolt lehet. Az alkotók születési és halál-ozási dátuma is mutatja, hogy mindketten a közép-európai felvilágosodás időszakában éltek bár Faludi Ferenc idősebb volt Bajzánál. Munkásságukat is saját irodalomtörténet-írásuk a felvilágosodás korának irodalmához sorolja. Azt meg kell jegyezni, hogy a magyar irodalomtörténet nem tesz említést Bajzáról, Faludi munkásságáról is csekély számú hivatkozás található a szlovák irodalomtörténetben. A másik szempont a szerzők műfajválasztása, pontosabban az ok, amely miatt a prózai műfajt választották, a harmadik szempont a módszer, amellyel megalkották a már felsorolt írásokat, azonban nem utolsó sorban meg kell említeni a célt is, amelyet szolgált a papírra vetett mű.

Faludi Ferenc 1704-ben született a Vas megyei Németújváron. Apja kisenemesi családból származott, édesanyja szintén, mégpedig egy horvát kisenemesi családból. Faludi tanulmányait Kőszegen, majd Sopronban végezte, 1720-ban kérte felvételét a jezsuita rendbe, noviciátusát Bécsben, a Szent Anna Kollégiumban töltötte, végül 1733-ban pappá szentelték. Tanított Linzben, Grazban, majd 1740-ben a Rómában élő magyar zarándokok gyóntatópapja lett és összesen öt évet töltött itt. A szakirodalom szerint a tisztséget csak kiváló képességű személyek kaphatták meg. Rendkívüli műveltséggel rendelkezett, amely tény alátámasztja a Faludi után maradt nagy mennyiségű feljegyzés is. Jelentős mennyiségű jegyzete *Omníarium* címmel maradt fenn (SÁRKÖZ, 2005: 11).

Faludi a már említett művein kívül írt verseket és novellákat. A magyar felvilágosodás előfutárának és az előző korszak összegzőjének tekintik, a laicizálódó egyházi értelmiség tagjaként tartják számon, azonban fontos megemlíteni, hogy a korabeli magyar társadalom számára szinte észrevétlen maradt munkássága. Mint tudós tanárt megbecsülték, az Országos Széchényi Könyvtár katalógusa, valamint a vele foglalkozó monográfiák tanúsága szerint művei sok kiadást

megérték, mégsem volt népszerű, vagy elismert szerző irodalmi körökben. Faludi társadalmi jelenléte és jelenlétének módja hasonlít Bajzáéhoz. Bajza irodalmi munkássága szintén nem aratott nagy sikert saját korában, hasonlóan Faludihoz, az ő műveit sem fogadták kitörő lelkesedéssel kortársai. Ismertsége is inkább személyéhez kötődött, Bajzát az irodalomtörténet az örök pereskedő képében őrizte meg, aki egyedül próbált megküzdeni mindenkivel.

Jozef Ignác Bajza Predmérien született, fiatalabb koráról nagyon keveset lehet tudni, a szakirodalom eddig nem sok adatot talált az egyetemi éveit megelőző időkről, csupán annyit, hogy talán tehetősebb paraszti családból származott, így tudták támogatni tanulmányait. Az egyetlen fénykép, amelyet megőrzött róla az utókor, sem őt ábrázolja. Erről a tényről a Szlovák Tudományos Akadémia munkatársa, Katarína Žeňuchová tett említést egy vita alkalmával. A mindenki – még a tankönyvírók által is – használt kép valószínűsíthetően Bajza egyik unokaöccsét ábrázolja.

1775-től a nagyszombati egyetem hallgatója volt, ahol többek között filozófiát hallgatott. Az addigra kialakult nagyszombat környéki, az egyetemhez köthető a nyugat-szlovák nyelvjáráshoz kapcsolódó nyelvváltozatot talán ott sajátította el. 1777-től a bécsi Pázmáneum diákja volt, felszentelése után több településen teljesített lekipásztori szolgálatot, Alsódombón, Nagypetrősön, Pozsonytól északra, valamint Üzbégen, Pozsonytól keletre, majd 1827-től volt Pozsonyban lett kanonok, élete végéig itt szolgált. Alsódombón hoztak létre Bajza emlékmúzeumot, a házban, ahol élt és ahol egyetlen regegye született.

Bajza a regényen kívül írt vallási tárgyú műveket, epigrammákat, vidám anekdotákat és ájtatossági gyakorlathoz használható szövegeket is. Legtöbb műve a nagyszombati nyomdában látott napvilágot, és leginkább élete korai időszakához köthető. A szakirodalom szerint némelyik műve – főleg ami vallási tárgyú műveit illeti – fordítás, illetve adaptáció, hasonlóan Faludi műveihez. Fordításait magyar és német nyelvű szövegekből készíthette, innen tudjuk, hogy

tudott magyarul, németül pedig a pázmáneumi évek alatt tanulhatott meg. (TIBENSKÝ, 1976: 1–21) Mindeddig egyetlen műve sem jelent meg magyar nyelven.

Bajza legismertebb és legtöbbet elemzett műve *Az ifjú René kalandjai és tapasztalatai* című regény. A *René* műfaját tekintve megoszlanak a nézetek, egyes vélemények szerint a pikareszk műfajához áll a legközelebb, más vélemény szerint a kalandregény, illetve a fejlődésregény jellemző elemeit mutatja.

A regény két egymástól jól elkülöníthető részből áll, Bajza az első részt 1783-ban fejezte be, és 1785-ben került kiadásra Pozsonyban Ján Michal Landerer nyomdájában, a második részt indexre tetette az akkori fővikárius, Štefan Nagy. Szorgalma eredményeként a második rész befejezetlen maradt. A szlovák irodalomtörténet és a szélesebb közönség ezt követően hosszú időre megfeledkezett a regényről, egészen az 1950-es évekig nem is szenteltek neki különösebb figyelmet. 1955-ben, 170 évvel az első kiadást követően jelent meg újra. A szlovák irodalomtörténet-írás is csak ezután kezdett foglalkozni Bajzával, illetve a regénnyel: ekkoriban született róla a legtöbb monográfia és tanulmánykötet. Később, 1970-ben látott napvilágot a regény mai szlovák nyelvre átültetett változata. A regény nem várt népszerűséget hozott szerzőjének halála után több mint 130 évvel.

A két szerző munkájának összevetésének lehetőségét a regény mottójául szolgáló négy sor vetette fel. Minden további felvetés e pár sor nyomán született. Fordításban a következőképpen hangzik:

„Bármelyik ifjú ezer féle módot talál arra, hogy eszét pallérozhassa kint idegen tájakon, érdekességekkel gazdagítsa elméjét és emlékezetét, és viselkedését megfelelő modorral toldja meg. Az angol Joseph Dorell”
(BAJZA, 1979: 23)

2013-ban Alsódombón *Jozef Ignác Bajza kulturális és irodalmi kontextusban* címmel konferenciát szervezett a Szlovák Tudományos Akadémia, amelynek anyagát később kötetbe ren-

dezték. Erika Brtáňová, a Szlovák Tudományos Akadémia régebbi szlovák irodalommal foglalkozó munkatársa hívta fel a figyelmet Bajza regényének fent idézett mottójára. A mottó elemzését addig egy kutató sem vizsgálta. A hiány valószínűsíthetően abból adódott, hogy nem tudták értelmezni a Joseph Dorell nevet. Erika Brtáňová azonosította az említett szerzőt, akit az angol irodalomtörténet William Darrellként tart nyilván. A megoldást akkor találták meg, amikor Bajzával kapcsolatban felmerült Faludi Ferenc neve. Faludi fent említett műveinek előlapján ugyanis hasonlóan téves név szerepel. Faludi is a Dorell nevet használja, nem a Darrell változatot. Ha feltesszük, hogy Bajza ismerte Faludi adaptációit, elképzelhető, hogy regényének mottóját is Faludi adaptációjából merítette.

Erika Brtáňová említett tanulmányban Bajza regényének szövegét, Darrell eredeti angol nyelvű szövegével vetette egybe. Az összevetés rendkívül tanulságos. Azonban éppen az eltérés miatt vetődik fel annak a lehetősége, és erre Brtáňová nem tér ki, hogy Bajza nem az angol szöveget olvashatta, hanem a magyar fordítást, mégpedig Faludi fordítását. Természetesen az sem mellékes, hogy Faludi művei a szlovák nemzeti ébredés szempontjából is a legfontosabb nyomdában kerültek kiadásra, a nagyszombati és a pozsonyi nyomdákban. Faludi három művet fordított le Darrelltől, kettőt ezek közül a Rómában töltött öt év alatt. Szükséges azonban megjegyezni, hogy nem az eredeti angol nyelvű változatot fordította magyar nyelvre, hanem egy olasz változatot. Tehát bizonyosan létezett legalább egy angol, egy olasz és a későbbiekben egy magyar változat is. Bajza, ahogy erről már történt említés, saját nyelvváltozatán kívül németül megfelelően tudott magyarul is, hiszen fordított magyar nyelvre különböző teológiai értekezéseket, szövegeket, tehát nem jelenthetett volna különösebb nehézséget magyarul olvasnia. Mivel Darrell regényének nincs német nyelvű változata, vagyis nem ismeretes a 18. századból, a legvalószínűbb, hogy magyarul olvashatta Darrell szövegét, vagy szövegeit, Faludi adaptációjában.

Azért is érdekes a kérdés, hogy Bajza Darrell regényének mely változatát választotta, mert nem mindegy, hogy a magyar változat szolgált mintául a regényhez, vagy pedig más nyelvű Darrell-mű. A Darrell-mű, vagy művek nem önmagukban jelentenek mintát Bajza számára. A Darrell- művek jelentősége abban áll, hogy Faludi Ferenc adaptálta őket. Faludi Ferenc Darrell munkái közül az *Istenes jóságra és szerencsés boldog életre oktatótt nemes ember és az Istenes jóságra és szerencsés boldog életre oktatótt Nemes asszony* című adaptációt a Rómában töltött ideje (1740–1745) alatt írta. A harmadik Darrell-művet, az *Istenes jóságra és szerencsés boldog életre oktatótt Nemes úrfi*t pedig már Pozsonyban, élete vége felé 1771-ben. Sárközy Péter Faludiról szóló monográfiájában részletesen elemzi a három művet, továbbá összeveti azzal az olasz nyelvű szövegváltozattal, amelyet feltehetően Faludi használhatott. A Bajzai regénykoncepció szempontjából azok a lényeges pontok a Faludi életrajzból, amelyek a Darrell-művek kiválasztásához vezettek, és amelyek valószínűsíthetően Bajzát is megihletették.

A két szerző második fontos párhuzamos vonása, hogy nyelvet és nyelvváltozatot választanak azért, hogy a nyelv, amelyen alkotnak, megerősödjön és felemelkedjen.

Faludi *Omniánuma*, vagyis sok kötetre rúgó jegyzetfüzete szerint a római tartózkodás adott megfelelő inspirációt ahhoz, hogy íróvá válhasson. Bajzához hasonlóan úgy gondolta, hogy

„az egyik legfontosabb feladat egy új, művelt, erkölcsében és nemzeti érzésében szilárd fiatalság, egy új értelmiségi réteg kiformalása. Ennek legcélravezetőbb útját pedig – mivel szerzetes pap volt – erkölcsnemesítő művek magyarra ültetésében vélte megtalálni, hiszen a XVIII. századelő Magyarországnak irodalmát még majdnem teljes mértékben a vallásos irodalom, prédikáció és imádságos könyvek, moralista értekezések alkották.”

Illetve Bajzához hasonlóan arra számított, hogy

„a kiszemelt könyvek...magyarra ültetésével képes lesz megszólítani célzott olvasóközönségét, a közép-nemesi réteget. A siker egyik legfon-

tosabb feltétele pedig az volt, hogy a művek ne legyenek szárazak, tudálékosak, hanem élvezetes magyar nyelven szólaljanak meg.” (SÁRKÖZI, 2005: 56).

Faludi pedig így ír erről:

„Amit irtam, azért irtam, hogy messze bujdosásaimban ki ne kopnék élő nyelvünkbul, példát adnék sok hevrő pennának, olvasásra valót nyujtanék a hivalkodóknak, sok jóra emlékeztetném a világ gondjaiban elmerült elméket.” (SZÖRÉNYI, 1978: 34).

Bajza mottójának tartalma összecseng Faludi törekvéseivel.

Bíró Ferenc hasonlóképpen vélekedik arról, miért esett Faludi választása Darrell műveire:

„Amikor ... könyvet ír nem Magyarországról, hanem Magyarországnak, akkor ezzel a finom megkülönböztetéssel erőteljes fénybe állítja nemcsak a hazai nemesség felé való fordulásának mozzanatát, hanem e mozdulat természetét is: nem országukat, életkörülményeiket vagy történelmüket írja le, hanem regulákat közöl velük, ellátja őket mindazzal a hasznos tudnivalóval, amellyel az egyházas morál szolgálni tud a világiaknak ahhoz, hogy immár nemcsak az „istenes jóság”, hanem az evilági „szereless boldog élet” is elérhetővé váljék számukra. S írói munkásságának ez a feladat áll majd a középpontjában.” (SÁRKÖZY, 2005: 56-57).

A különbség Bajza és Faludi között, hogy a megszólított társadalmi réteg nem lehetett ugyanaz. Bajza a szlovák ajkú értelmiséget igyekezett volna megszólítani, tanítókat, egyházi embereket és azt a kisszámú, olvasni tudó közép- és kisnemes asszonyt és leányt, akik a szlovák nyelv iránt érdeklődtek, akiknek a szlovák nyelv pallérozása szívügynek számított. Faludi pedig értelemszerűen a középnemesi réteg tagjait, akik később a magyar nyelvújításért harcoltak.

Faludi szintén nem az angol nyelvű változatot adaptálta, ahogy erről már esett szó, hanem a firenzei Francesco Giuseppe Morelli a század elején több kiadást megért olasz verzióját, amelyet Padovában adtak ki 1732-ben *Il Gentiluomo istruito nella condotta d'una virtuosa e felice vita. In tre parti* címmel (MORELLI, 1732). A mű több kiadást megért: 1728-ban, és még kettőt 1732-ben majd 1746-ban. A másik elem, amit

Bajza Faluditól vehetett át, a már említete hasonló Dorell-Darrell névhasználat, ám ezt maga Faludi is Morellitől vehette át, mert ott is ez a változat szerepel: Signore Dorell.

Darrell műve Faludi interpretációján keresztül azért is kelthette fel Bajza érdeklődését, mert Faludi már azt az új keresztény humanizmust képviselte fordításaiban, írja Sárközy, amely a 17. századi Franciaországban alakult ki, és egy „derűs, harmonikus, minden kényszertől mentes, a világ felé kitárulkozó örvendő optimizmussal tekintett Istenre, és távol állt minden aszkézistól.” (RÓNAY, 1928: 7). A René második nagyfejezetét a cenzúra többek között a katolikus vallást érintő megengedő hangvétele miatt tiltotta be, Bajza reformelképzelései nem álltak távol a Faludi által is követett szellemiségnek. A Bajza és Faludi műveiben megtalálható vallási megújhódás abba az európai megújhódási folyamatba illeszkedett, amely ezekben az évtizedekben érte el a közép- és kelet-európai régiót. A vallási megújulás jellemző volt a legtöbb Európában gyakorolt vallásra, többek között a katolicizmusra is:

„Az t látjuk tehát, hogy az egyházi értelmiség irodalomművelésének előterébe a XVIII. század közepe tájától (mintegy 1780-ig) az erkölcs kérdései kerülnek, a vallásos gondolatvilágnak az az oldala, amely közvetlen kapcsolatban van a mindennapi élettel. Az erkölcsi tanítások különböző változatain jól átüt a tendencia: a tanácsok immár az okos evilági életvitelben segítik a hívőket, s mögöttük jól érzékelhető a földi világ dolgainak a vonzereje. Ez az erkölcsstani irodalom olyan egyházi értelmiség működésének az eredménye, amelynek kulturális tevékenységét elsősorban a világiakra (a magyar nemességre) irányuló figyelem alakítja, saját hagyományukból merítve a számukra megfelelő adják, vagyis: úgy alkalmazkodnak, hogy közben őrizni igyekeznek önnön pozícióikat. Fel kell azonban figyelnünk s legalábbis utalni szükséges arra, hogy a szabályokba áttűnő (s egyúttal lazuló) erkölcsi követelmények körül hasonló irányú változások jelei megmutatkoznak a vallásos tudatvilág elvontabb régióiban is: a praktikus és derűs vonásokat öltő erkölcsstani háttérben mind protestáns, mind katolikus részről a teológia területén is új eszmék jelennek meg....

„...a világi élet felé forduló teológiai gondolkodás hatásával találkozunk a katolicizmus köreiben belül is, csak itt az új szellem egy ütemmel később jelentkezett, viszont alighanem szélesebb körű volt” –

írja BÍRÓ Ferenc a magyar felvilágosodásról írt monográfiájában (BÍRÓ, 2013: 32–33).

Meg kell jegyezni, hogy Faludi névtévésztsére és névváltozati különbségre Rónay György is felhívta a figyelmet abban az előszóban, amelyet Faludi művének újrakiadása elé írt:

„a Szent Péter-templom magyar gyóntatójáról sem valószínű, hogy az éjekeket az édes szerenáták hallgatásával töltötte. Sőt tudjuk: egészen más-sal töltötte, buzgalommal fordítván olaszból az angol Dorell (azaz Darel) morális munkáit.” (SZÖRÉNYI, 1978: 6).

Faludi adaptációi a szó klasszikus értelmében nem fordítá-sok, az eredeti művekhez képest a legnagyobb eltérést a har-madik, a *Nemes úrfi* című műve mutat, átdolgozásában a leg-inkább ebben távolodik el az eredeti szövegtől. Bajza regénye Faludi műveihez képest viszont nem mondhatók sem adap-tációnak, sem átdolgozásnak, csupán szellemiségét örökíti át saját művébe.

Bajza valószínűsíthetően mind a három adaptációt ismerhette, azonban pontosan nem lehet megállapítani, hogy melyiket milyen mértékben tartotta szem előtt saját regé-nye megírása közben. Erika Brtáňová is csak az angol szö-veg alapján keresett hasonlóságokat Bajza regénye és Darrell műve között, nem a Faludi-féle szövegvariációt vetette össze Bajza regényével. Így Brtáňová összevetése sem ad arra vá-laszt, hogy Bajza milyen mértékben hagyatkozott Faludi szö-vegére, bár legtöbbször a *The Gentleman Instructed in the con-duct of a virtuous and happy life* című Darrell-művet emlegeti. A *The Gentleman Instructed in the conduct of a virtuous and happy life* az angol nemzeti könyvtár katalógusa szerint 1704-ben je-lent meg Londonban, és legalább öt kiadást megért. Darrell Franciaországban a katolikus hitben megmaradt angol csalá-dok gyerekei számára Liège-ben létesített kollégiumnak volt az igazgatója. Legtöbb művét, beleértve a fent említettet is, az angliai erkölcsök bírálatára írta, illetve azért, hogy egyfajta kézikönyvet szerkesszen a katolikus nők és férfiak számára. Ebben összegezte a társasági viselkedés főbb szabályait, nor-máit.

Mindezen megállapítások ismeretében Bajza joggal hihetett, hogy regénye, illetve nyelvváltozata megtalálja majd a műveltebb szlovák olvasóközönséget. A magyar nyelv ilyen módon a bajzai identitás egyik alapköve lett. Természetesen, mivel Bajza éppúgy tagja volt az államnak, mint a magyar nyelvújítók és a szlovák nyelvújítók nagy része, identitásának része a magyar nyelv, éppúgy, mint a német, vagy adott esetben a latin, hiszen a többnyelvűség természetes állapotként volt jelen a műveltebb, tanultabb társadalmi rétegben. Bajza tekintetében, aki éveken keresztül volt hallgatója a bécsi Pázmáneum teológiai karának, rövidebb időt töltött Esztergomban, majd nem messze Nagyszombattól telepszik le több mint 10 évre és rendszeresen ellátogat Pozsonyba, természetesen, hogy a felsorolt nyelvek mindegyikén jól tudott. Illetve az sem alaptalan feltételezés, hogy ismerhette és forgathatta a legtöbb kiadott munkát, műfajtól és nyelvtől függetlenül. A felsorolt városok (Bécs, Pozsony, Nagyszombat, Pozsony) pedig megfelelő mennyiségű olvasnivalóval látták el nemcsak őt, hanem a felvilágosodás minden követőjét és lelkes nyelvújítóját, hiszen a legnagyobb kulturális centrumok között tartották őket számon. A szlovák nyelvújítás földrajzi helyszíne pedig lényegében az a nagyszombati egyetem volt, amelytől Bajza nem is olyan messze töltött be papi szolgálót.

A szlovák (természetesen más nemzetiségek nyelvújítási eseményeit is ide értve) és magyar nyelvújítási törekvések és folyamatok egymással párhuzamos módon, akár egymásra reflektálva is működhettek. Az más kérdés, hogy a magyar nyelvújítás milyen viszonyba került az osztrák hatalmi törekvésekkel amikor a törekvések elterjedtek, és ehhez képest milyen viszonyok és reflexiók alakultak ki magyar ill. a különböző nem magyar nemzetiségek között. Folytatva a gondolatot, a különböző, az ország határain belül létező nem magyar nemzetiségek és az osztrák hatalom között milyen reflexiók és önreflexiók jöttek létre, vagy a különböző nem magyar nemzetiségek milyen módon reflektáltak egymásra,

és milyen egymást erősítő folyamatokat generáltak, ha a nyelvújítás mint a nemzeti identitás alapja a közös nevező.

Az adaptáció és az imitáció mértékének kérdése Bajza esetében nehezebben bizonyítható, mint Faludi Ferenc műveit tekintve. A szlovák irodalomtörténet-írás nem talált arra meggyőző bizonyítékot, hogy Bajza regénye egyértelműen fordítás lenne. A fordítás mellett kardoskodók pedig nem mutattak be olyan irodalmi előzményt, amely bizonyíthatóan és egyértelműen a René pontos irodalmi előzménye lenne. Bajza regénye és Faludi műve között azonban lényeges eltérések mutatkoznak. Bajza regényének közvetlen előzményeként kijelölhető a Darrell – Faludi-szöveg, azonban célravezetőbb a bajzai identitás szempontjából hatástörténeti tudatról beszélni, és azt vizsgálni.

A Darrell művei kapcsán szóba kerülhet, hogy Faludi Ferenc mellett Bajza, aki ismerhetett más magyar nyelvű irodalmi műveket is, leginkább azokat, amelyek valamilyen okból népszerűnek számítottak korában. Több alkotás címe is felmerül a felvilágosodás-kori magyar prózairodalomból. A magyar irodalomtörténet-írás Haller László (1717–1751) nevét említi, Fénelon *Telemakhosz* című műve kapcsán, akinek a fordításában ismerhette meg Bajza Fénelon művét. Ugyanakkor a 18. századi magyar nyelvű irodalmi művek közé tartozik Teleki Ádám (1740–1793) 1773-ban, Kolozsvárott kiadott *Cid*-fordítása, amelyről Bessenyei György elismeréssel szól a *Holmiban*. A sorból nem hagyható ki Mészáros Ignác Kartigám c. műve, pontosabban *Buda várának visszavételekor a keresztények fogságába esett egy kartigam névű török kis-aszszonynak ritka, és emlékezetes történeti* című adaptációja sem, amely 1772-ben jelent meg. Mészáros Kartigámja korának egyik legnépszerűbb regénye volt, egy év alatt négy kiadást is megélt.

Az itt felsorolt népszerű regények adhatták Faludinak és Bajzának is azt a sugallatot, hogy a próza a megfelelő eszköz ahhoz, hogy művük, és ezzel együtt nyelvváltozatuk is, eljusson ahhoz a réteghez, akiknek műveiket szánták, azzal a céllal, hogy népszerűségük nyomán majd a nyelv, amelyen szólnak, el is terjed.

IRODALOM

- BAJZA Jozef Ignác, 1976: *Príhody a skúsenosti mladíka Reného*. Bratislava: Tatran.
- BÍRÓ Ferenc, 2013: *A felvilágosodás korának magyar irodalma*. Budapest: Balassi.
- FALUDI Ferenc, 1991: *Faludi Ferenc prózai művei*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KOTVAN Imrich, 1948: *Bajzov román, „René”*. Bratislava: Slovenská Bratislava.
- , 1948: *Bernolákovci*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha.
- , 1955: *Bajzove poviedky a anekdoty*. Bratislava: Slovenská literatúra II.
- , 1957: *Bibliografia bernolákovcov*. Martin: Matica Slovenská.
- , 1966: *Bernolákovské polemiky*. Bratislava: SAV.
- MORELLI, D. Francesco Giuseppe, 1732: *Il Gentiluomo istruito nella condotta d'una virtuosa, e felice vita ..... Seconda edizione, accresciuta di alcune annotazioni*, Padova.
- RÓNAY György, 1978: *Faludi Ferenc. Téli éjszakák, válogatás Faludi Ferenc prózai műveiből*. Budapest: Magvető, 5–29.
- SÁRKÖZY Péter, 2005: *Faludi Ferenc (1704–1779)*. Pozsony: Kalligram.
- SZÖRÉNYI László, 1978: *Téli éjszakák, válogatás Faludi Ferenc prózai műveiből*. Budapest: Magvető.
- TIBENSKÝ Ján, 1976: *Oslobonenie znovuzrodeného Reného*. Bratislava: Tatran.
- , 2009: *Rilke proti Novim fosilom*. Študentska založba: Ljubljana.